

صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

معاونت سیاسی

اداره پژوهش‌های سیاسی

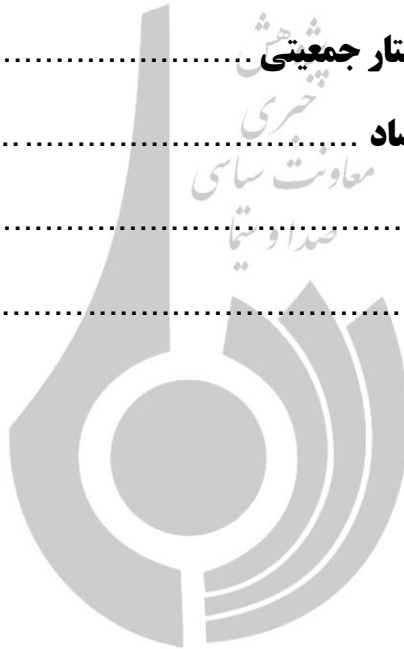
ظرفیت‌های جمعیت جوان برای کشور

تجزیه
معاونت سیاسی
صدا و سیما

فرآورده‌های خبری و تولیدات پژوهشی در بخش‌های زیر قابل دسترس است:
- وب‌سایت خبرگزاری صدا و سیما (سرویس پژوهش) <http://www.iribnews.ir>
گروه اجتماعی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	* مقدمه
۱	دگرگونی در مفاهیم و تعاریف
۲	ایران در اوج جوانی است
۲	مقابله با بیکاری یک اصل است
۳	ارزیابی اوضاع کنونی از منظر ساختار جمعیتی
۳	صادرات خدمات و نقش آن در اقتصاد
۴	تا فرصت باقیست
۵	منابع

*** مقدمه**

زندگی در عصر پیشرفت های حیرت آور تکنولوژی همراه با رشد سرسام آور سرمایه های فزاینده، بنظر می رسد بیش از هر زمان دیگری در کشورهای پرجمعیتی نظیر کشورما ایران، سبب غفلت از سرمایه ای به مراتب عظیم تر به نام جمعیت بویژه قدرت جمعیت جوان کشور شده است. حال آنکه نیروی محرکه پیشرفت های تکنولوژیکی در جهان، منبعث از قدرت تفکر و خلاق همین جمعیت جوان است. نگاهی به حضور پرثمر مغزهای متفکر ایرانی در بیشتر کشورهای پیشرفته صنعتی و قدرتمند جهان و همچنین نقش آفرینی نیروی کار متخصص و کارگران مهاجر ایرانی در کشورهای ثروتمند گواهی بر این موضوع است که چرخ تکنولوژی، صنعت و سرمایه این کشورها بدست جمعیت جوان می چرخد. از این رو در این پژوهش با مروری کلی به مقوله جمعیت در ایران تلاش می کنیم با اشاره به مشکل اصلی قشر جوان جمعیت یعنی موضوع اشتغال، راهکارهایی برای رفع این مانع پیش روی سرمایه های خاموش اما پربازده کشور در شرایط کنونی ارائه کنیم.

دگرگونی در مفاهیم و تعاریف

تحولات مربوط به جمعیت نه فقط در ایران که در کل جامعه بشری در جهان به گونه ای بوده وهست که بسیاری از تعاریف مربوط به جمعیت و دسته بندی جوامع دهه های پیش از این، امروز دیگر ناکارآمد شده اند. تقسیم بندی های مربوط به تفکیک سنین کودک، نوجوان، جوان، میانسال و سالمند تحت تاثیر مسائل فرهنگی، آموزشی، بهداشتی، فناوری های ارتباطی و اقتصادی تغییرات اساسی کرده است. شاید امروزه منطقی تر، این باشد که جمعیت را در یک دسته بندی کلی تر نظیر جمعیت با سنین پایین، متوسط یا میانی و جمعیت با سن بالا طبقه بندی کرد. چراکه متاثر از پیشرفت های آموزشی و گستردگی فناوری های ارتباطی، کودکان به سرعت دانستنیهای تا مرز نوجوانی را فرا می گیرند و به همان نسبت نوجوانان زودتر از آنچه که تصور می شود به بلوغ فکری و اجتماعی می رسند و سن سالمندی و شمار آنان به دلیل پیشرفت های حوزه بهداشت و درمان روبه افزایش است و در این میان، مرز بین جوانی و میانسالی متاثر از مسائل اقتصادی و نبود امکانات رفاهی متناسب با انتظارات قشر عظیم باسواد و تحصیلکرده، مفهوم خود را ازدست داده است. خبرگزاری دانشجویان سال گذشته (۱۰/۱۰/۱۳۹۹) در مقاله ای با مرورنتایج یک پژوهش جامعه شناختی و برجسته کردن این سوال که چرا جوانان ایرانی خانه والدین خود را ترک نمی کنند؟ به نوعی آسیب های اجتماعی ناشی از درهم آمیختگی مرز جوانی و میانسالی را گوشزد کرد. یافته های این مطالعه نشان می دهد که ترک خانه والدین هم در میان فرزندان پسر و هم فرزندان دختر، در مقایسه با سال های پیشین، به سن بالاتر منتقل شده و فرزندان زمان بیشتری در خانه والدین خود باقی می مانند. به طوری که بررسی ها نشان می دهد در دوره ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ حدود ۵۰ درصد فرزندان پسر و دختر تا سنین ۲۷ سالگی هنوز خانه والدین را ترک نکرده اند. این درحالیست که ایران بطور مشخص طی سه دهه گذشته، تحولات اقتصادی، اجتماعی و سیاسی گسترده ای را تجربه کرده و این تحولات پیامدهای مختلفی مثل تغییر در ساختار سنی جمعیت را به همراه داشته است. رشد قابل توجه جمعیت جوان کشور در دهه های گذشته که ناشی از باروری بالا در دهه ۶۰ بود، منجر به جمعیت ۲۵ میلیون

نفری جوانان ۱۵ تا ۲۹ ساله در سال ۱۳۸۵ شد و جامعه را با چالش‌های بسیاری در رابطه با مسائل مختلف این گروه روبه‌رو کرد. اکنون با وجود مشکلاتی مثل بالا بودن قیمت مسکن، بیکاری جوانان، افزایش سطح تحصیلات، تغییر الگوی زندگی و ... میانگین سن ازدواج در ایران بویژه در شهرهای بزرگ به سالهای بعد از سی سالگی افزایش یافته است. این موضوع به نگرانی‌هایی درباره پیرشدن جمعیت ایران نیز دامن زده است و ناخواسته غفلت مضاعفی درباره واقعیت‌های مربوط به جمعیت ایران را سبب شده است؛ و آن غفلت این است که این واقعیت مهم نادیده انگاشته می‌شود که ایران الان و در حال حاضر از ترکیب جمعیتی معقولی برخوردار است و باید تا دیرنشد قدر سرمایه فعلی را بدانیم. چراکه مدیریت درست مسائل مربوط به سرمایه جوان فعلی تا حدود زیادی نگرانی‌های آینده جمعیتی را از بین خواهد برد.

ایران در اوج جوانی است

درگاه ملی آمار در سال ۱۳۹۶ اعلام کرد نیمی از جمعیت ایران زیر ۳۰ سال سن دارند^۱. برآوردهای جمعیت در سال ۱۳۹۸ هم نشان می‌دهد حدود ۲۴.۶ درصد جمعیت کشور زیر ۱۵ سال و ۲۲ درصد یعنی حدود ۱۸ میلیون و ۲۶۹ هزار نفر جمعیت جوانان ۱۵ تا ۲۹ سال و حدود ۴۷ درصد جمعیت کشور، میانسال ۳۰ تا ۶۴ ساله و ۶.۴ درصد جمعیت بالای ۶۵ سال است.^۲

با وجود در نظر گرفتن آمار تغییرات جمعیتی، می‌توان گفت ایران در حال حاضر جزو کشورهای با ساختار جمعیتی معقول محسوب می‌شود و طیف گسترده جمعیت یعنی حدود ۴۷ درصد بین سنین ۳۰ تا ۶۴ سال یعنی سنین پر بازده قرار دارند. اگر جمعیت ۲۰ درصدی بین سنین ۱۴ تا ۲۹ سال را هم به این آمار بیفزاییم پس باید تلاش کنیم با فاصله گرفتن از نگاه‌های صرفاً تلخ و بدبینانه به آینده جمعیتی ایران از فرصت‌هایی که هم اکنون در اختیار حکمرانان کشور برای بهره‌گیری از توان جمعیت جوان کشور در عرصه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی وجود دارد بهره‌برداری کرد.

مقابله با بیکاری یک اصل است

از میان سه مقوله اصلی قشر جوان ایرانی شامل تحصیل، کار و ازدواج، گزینه دوم یعنی کار، مهم‌ترین دغدغه جوانان به حساب می‌آید. به گفته کارشناسان مرکز آمار ایران چنانچه بتوان سالانه حداقل ۴۰۰ هزار شغل ایجاد کرد در بیست سال آینده، شاید معادله جمعیت تغییر کند و تعداد افرادی که وارد بازار کار می‌شوند از شمار افرادی که از بازار کار خارج می‌شوند کمتر شود^۳. مفهوم این سخن کارشناسان، این است که تا بیست سال آینده و در صورت ادامه معضل بیکاری از توان و استعداد حداکثری جمعیت جوان کشور نمی‌توان بهره‌مند شد. در حالی که برای مقابله با بسیاری از کم‌وکاستی‌های در حوزه‌های مختلف کشور حتی برای کاهش نگرانی‌ها درباره آینده و پیری پیش‌بینی شده جمعیت ایران نیازمند بهره‌گیری مناسب از توان و ظرفیت‌های همین جمعیت جوان حاضر در کشور هستیم. جمعیتی که برای حل مشکلاتش بودجه اختصاص می‌یابد اما در

۱- درگاه ملی آمار ۱۳۹۶/۳/۲

۲- پایگاه شورای عالی انقلاب فرهنگی ۱۳۹۸/۵/۱۶

۳- درگاه مرکز آمار ایران ۱۳۹۶/۳/۲

عمل کاری که باید انجام نمی شود^۱. پس باید با همتی مضاعف دست به کار شد و هوشمندانه کشور را اداره کرد؛ اما چگونه و چه باید کرد؟

ارزیابی اوضاع کنونی از منظر ساختار جمعیتی

ترکیب سنی جمعیت کشورها با درجه توسعه یافتگی آن‌ها در ارتباط است؛ به این معنا که هر چه یک کشور توسعه یافته تر باشد از درصد جمعیت زیر ۱۵ سال آن کاسته می شود و به جمعیت دو گروه دیگر افزوده می شود. پایه گذار این اندیشه ورتهایم جمعیت شناس و جامعه شناس هلندی است. (ساعی ارسی، ۱۳۸۸)

اصولاً جوانی یا سالخوردگی جمعیت، مشکلات مختلفی را در برنامه ریزی های اجتماعی و اقتصادی به وجود می آورد. چه جوامعی که درصد بالای جمعیت آن، جوان هستند و چه جوامعی که سالخوردگان آن، بیشترین آمار را به خود اختصاص می دهند، از توازن اقتصادی برخوردار نخواهند بود؛ چراکه در هر دو حالت، اساساً بخش اعظم جمعیت در تولید و افزایش آن نقشی ندارند و صرفاً مصرف کننده هستند. علاوه بر این نیازمند اختصاص هزینه های زیادی برای ارائه خدمات بهداشتی و سرمایه گذاری های عظیمی برای ارائه خدمات آموزشی، رفاهی و مسکن هستند. پیچیدگی مدیریت در چنین جوامعی هم در کوتاه مدت و هم در بلند مدت در ابعاد مختلف نمود پیدا می کند و در عمل، بسیاری از برنامه ها را با ضعف یا شکست مواجه می کند.

صادرات خدمات و نقش آن در اقتصاد

تجارت خدمات در کشورهای پیشرفته صنعتی سهم قابل توجهی در تولید ملی دارد. بطورمثال در تولید اقتصادی اروپا ۷۵ درصد و در آمریکا ۷۰ درصد سهم دارد. همچنین حدود ۶۰ درصد فرصت های شغلی این کشورها از طریق صادرات خدمات ایجاد شده است^۲. برخی از متداولترین نمونه های صادرات خدمات عبارتند از: خدمات فنی و مهندسی در حوزه معماری، انرژی، تبلیغات، امور حقوقی، امور مالی و بانکداری، بهداشت و درمان، امور ارتباطی، آموزش، خدمات حمل و نقل، گردشگری، هتلداری و امور پستی.

از آنجا که این نوع تجارت، برپایه نیروهای ماهر و برخوردار از خلاقیت، دانش روز و توان بالای علمی استوار است، خوشبختانه ایران در این زمینه از توان رقابتی برخوردار است و از دیرباز در تولید علم در جهان نقش بسزایی داشته و دارد. دستاورد استعدادهای درخشان ایرانی در حوزه پزشکی، ریاضیات، نجوم، علوم، حقوق، ادبیات و هنرهنوزهم جزو دروس پایه در بسیاری از دانشگاههای جهان است. ایران امروز هم با وجود تنگناهای سیاسی و اقتصادی ناشی از جنگ و تحریم همچنان در پرورش استعدادهای درخشان پرآوازه است. بنابراین شایسته است مسئولان و تصمیم گیران کشور به این شاخه مغفول مانده از راهکارهای پیشبرد اقتصادی کشور بیش از پیش توجه کنند. وجود شمار زیادی از جمعیت جوان و تحصیلکرده که به دلیل تورم و مشکل سرمایه گذاری در صنعت با مسائل پیچیده کاریابی مواجهند فرصت مغتنمی است تا با تقویت دیپلماسی اقتصادی و اعزام نیروی کار به کشورهای متقاضی ضمن ارائه خدمات و تحکیم مناسبات تجاری دوجانبه، به رفع مشکل

۱ - خبرآنلاین ۱۳۹۶/۱۲/۳

۲ - پایگاه اتاق بازرگانی تهران ۱۳۹۳/۱۱/۳

اشتغال و تنوع بخشی به راههای ارزآوری کمک کرد. البته استاندار سازی سطح کیفی خدمات و توان مهارتی نیروهای کار، پیش نیاز اساسی هرنوع موفقیت در این زمینه است که نباید هیچ سهل انگاری در آن صورت بگیرد. چراکه فرصت های زیادی در بخش های دیگر صادرات غیرنفتی برای ایران در سال های اخیر وجود داشته که متأسفانه در نبود نظارت ها و صادرات خدمات یا محصولات بی کیفیت و فاقد استانداردهای جهانی، سبب پیشتازی کشورهای رقیب و خسران اقتصادی مضاعف برای فعالان اقتصادی ایران شده است.

تا فرصت باقیست ...

اکنون در دوره ای به سر می بریم که ایران از نظر جمعیت، ساختار به نسبت معقولی دارد؛ هم از پیچیدگی های رشد جمعیت جوان ، نظیر آنچه که در دهه شصت اتفاق افتاد و دو دهه بعد آن را تحت تاثیر قرار داد، گذر کرده ایم و هم رشد جمعیت سالخورده در حال حاضر از حدود نگران کننده آن فاصله دارد. بنابراین مجموعه حکمرانی کشور باید فرصت موجود را مغتنم شمرده و با برداشتن گامهای اصولی در طراحی برنامه ها و تدوین راهبردها ، برای کاهش بیکاری ، افزایش مهارت آموزی و بکارگیری تمام ظرفیت جوانان و جمعیت آماده به کار کشور، هوشمندانه عمل کند.

- ایجاد زیرساخت ها به جای دادن تسهیلات و یارانه ، راهکاری پایدار و بلندمدت است و از برنامه ریزی های کوتاه مدت و ایجاد شغل های کاذب کوتاه مدت و هدر رفت سرمایه ها جلوگیری خواهد کرد. این موضوع بویژه در رابطه با اشتغال روستایی، باید مورد توجه قرار گیرد. چرا که ایجاد کارگاهها و شرکت های تعاونی بصورت موازی ، بدون کارشناسی و بدون نیاز سنجی واقعی کشور، سرانجامی جز تعطیلی و ورشکستگی نخواهد داشت .

- تقویت شرکت های دانش بنیان و داشتن نگاه کارشناسی در راه اندازی کسب و کارها بعنوان یکی از راهکارهای اشتغال زایی پایدار و هزینه کرد صحیح تسهیلات خوداشتغالی جوانان باید بیش از پیش اهمیت یابد.

- اقتصاد محوری در سیاست خارجی ، سرمایه گذاری های مشترک و یا جذب سرمایه گذاران خارجی برای اجرای طرحهای عظیم سرمایه گذاری و احداث شرکتهای بین المللی از دیگر اقداماتی است که الگوهایی برای سامان دادن به مشکلات اشتغال جوانان را پیش روی تصمیم گیرندگان قرار خواهد داد.

- استفاده از تجربه کشورهای توسعه یافته پر جمعیت در مدیریت بکارگیری انبوه افراد جویای کار از جمله چین با انجام پژوهش های موردی و عمقی بطور قطع در این زمینه راهگشا خواهد بود .

- تقویت مراکز خدمات کاریابی دانشگاهها از دیگر اقداماتی است که ضمن ایجاد بانک اطلاعاتی درباره آمار دانش آموختگان و شمار افراد آماده به کار به پیوند صحیح ارتباط بین صنعت و دانشگاهها نیز خواهد انجامید. به گفته مدیر کل دفتر ارتباط با صنعت و جامعه وزارت علوم از بین ۳۹ مرکز کاریابی تخصصی دانشگاهها ، سه دانشگاه صنعتی امیرکبیر، خوارزمی و صنعتی شریف بهترین عملکرد را در این مراکز داشته اند . اوایل سال ۹۹

نیز تعداد دیگر از این مراکز ارزیابی شدند که ۳ دانشگاه صنعتی سیرجان، محقق اردبیلی و ارومیه به عنوان برترین دانشگاه‌ها برگزیده شدند^۱.

- یکی دیگر از مهمترین سازوکارها برای برون رفت از معضل بیکاری، موضوع صادرات خدمات به کشورهای متقاضی است. بسیاری از کشورهای منطقه ما به دلیل تازه تاسیس بودن و اقتصاد در حال رشد آنها نیاز به نیروهای کار متخصص دارند و ایران با توجه به سیاست فرهنگی سالهای گذشته در توسعه دانشگاهها و تربیت طیف گسترده ای از افراد متخصص و تحصیلکرده در رشته های مختلف این امکان را دارد به صورت هدفمند، به صدور خدمات نیروی متخصص اقدام کند. ناگفته نماند در سالهای اخیر همزمان با توسعه سیاست صادرات غیرنفتی گامهای اولیه ای در این راستا در برخی کشورهای منطقه صورت گرفته است اما به دلیل برخی مشکلات نظیر استاندار نبودن کیفیت خدمات و سهل انگاری در ارائه آن و بی توجهی به توان کشورهای رقیب، آنگونه که باید استمرار نیافته است.

منابع

- ساعی ارسی، ایرج (۱۳۸۸):
<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=129461>
 - خبرگزاری دانشجویان ایران - ایسنا <https://www.isna.ir/news/99101007511>
 - مرکز آمار ایران <https://www.amar.org.ir/news/ID/2566>
 - پایگاه شورای عالی انقلاب فرهنگی <https://sccr.ir/News/5028/1>
 - خبرگزاری مهر <https://www.mehrnews.com/news/4997959>
 - خبر آنلاین <https://www.khabaronline.ir/news/756949>
 - اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران:
- http://tccim.ir/images/TccimPaper/AyandeNegar_33.pdf

۱ - خبرگزاری مهر ۲۵ / ۵ / ۱۳۹۹